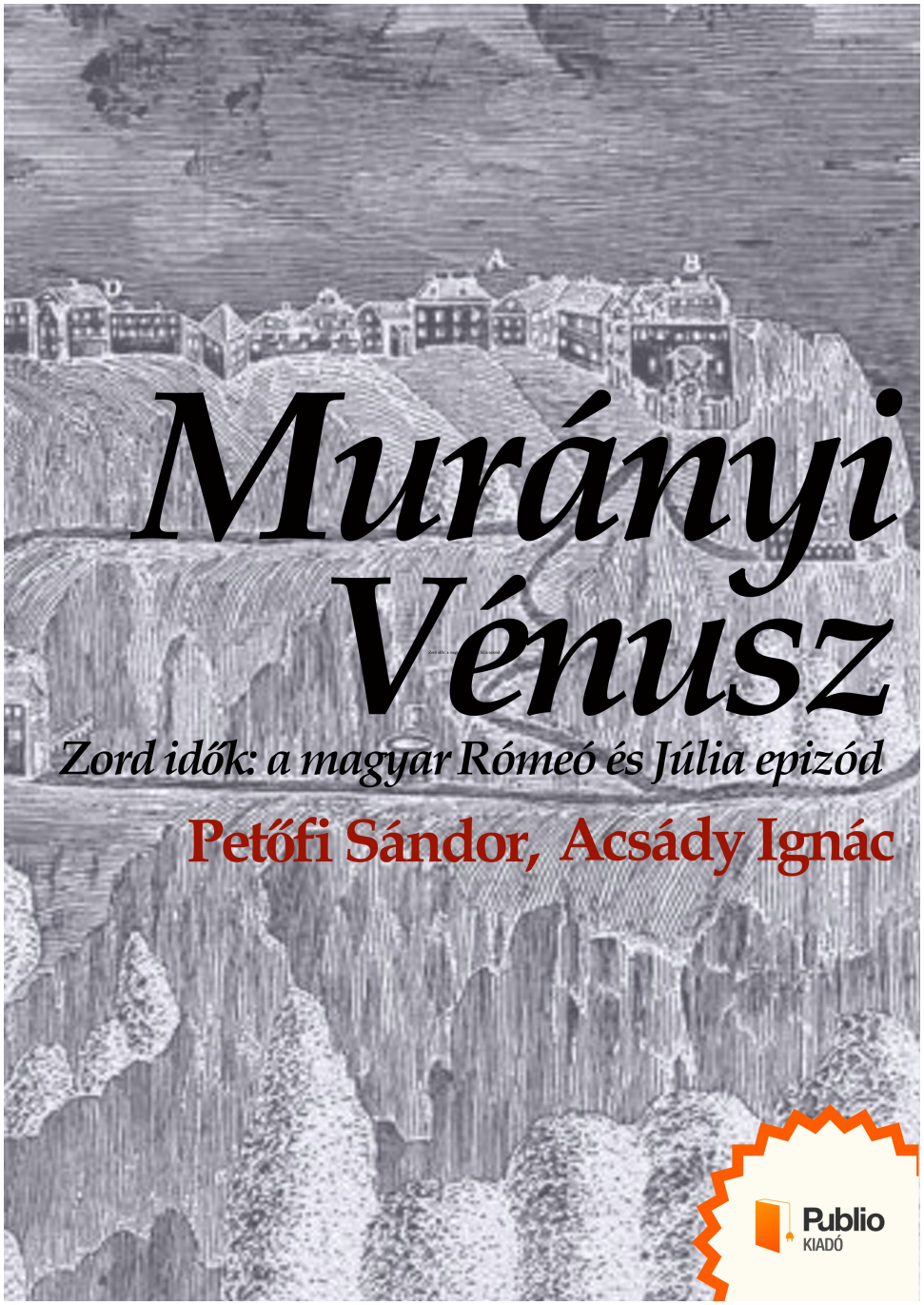

Murányi Vénusz

Zord idők: a magyar Rómeó és Júlia epizód

Petőfi Sándor, Acsády Ignác

Publio KIADÓ

Murányi Vénusz

Zord idők: a magyar Rómeó és Júlia epizód

By Vaja Felicián

Publio Kiadó

2012

Minden jog fenntartva!

Bevezető

„ A század szerelme” - ezzel a szlogennel címkézték föl a kortársak azt a híres történetet, amelyben két egymással szemben álló hadsereg vezére – egy harcias nő és egy tapasztalt katonaférfi – felhagynak a háborúskodással és magánúton keresik a megoldást. Belátják, hogy egyenlő erőkkel rendelkeznek, nincs értelme a további vérontásnak. A vezérek levelezésbe kezdenek. Vonzalom ébred közöttük. A bajvívók békét kötnek, és azon nyomban össze is házasodnak.

De valamelyiküknek meg kellett szegnie esküjét, hiszen a front ellentétes oldalain álltak, más uralkodókat szolgáltak. Fegyvereseik készen álltak a pusztító öldöklésre. 1644-et írunk.

Széchy Mária grófnő és Wesselényi Ferenc generális (később az ország nádora) Murány fellegvárának birtoklásáért szálltak harcba. Hiába támadott Wesselényi, a sziklákra épült erősség ellenállt. A bástyák közt az asszony biztonságban volt. Nem kínálkozott megoldás. A Habsburg párti Wesselényi nem bírt a meredek falakkal, az I. Rákóczi György erdélyi fejedelem híveként hadakozó asszony biztonsággal védte vagyonát, hírnevét.

Végül a férfiasságában és vezéri nimbuszában is sértett Wesselényi találkozót kért a hölgytől. Az erdei randevú fordulatot hozott. A cselvetésre kölcsönösen számító résztvevők között végül puskatűz helyett szerelmi láng lobbant. A mindkét, már évek óta korai özvegységre jutott ember ismét felvette az érzelmek fonalát, összefonták további sorsukat. Megegyeztek, hogy egy alkalmas éjszakán a nő hágcsót bocsát le a zsivány-bástyáról, azon jön fel a vezéri csapat, amely majd lefegyverzi a bennlévő tiszteket.

A terv kockázatos. A szerelmesek egy javasasszony segítségével leveleznek. A kuruzsló friss uborkát hordoz a vár úrnőjének, ez

nem tűnhet fel, hiszen a kor egyik bevált kozmetikuma volt ez a ma is egyre inkább becsült zöldség. A feljegyzések szerint arcszépítésre használták.

Végül üt az óra, az akció beindul. Minden a terv szerint halad. A vár Wesselényi kezébe kerül, és még azon hajnalon feleségül veszi Széchy Máriát. Évtizedekig élnek együtt fényben, pompában, majd ismét besötétül az ég. A Frangepán – Zrínyi összeesküvés lelepleződése során gyanúba kerül az addigra már halott Wesselényi Ferenc. Az özvegyet kivetik vagyonából, szegényen, elhagyatva csukja le végleg szemeit. Egy legenda távozott.

A történet első megörökítője – furcsa mód – nem magyar szerző. 1646-ban Jean de Laboureur egy Magyarországon járó francia küldöttség tagjaként hall a csodás történetről. Volt benne annyi írói szenvedély, hogy az éppen ott időző Wesselényit megkéri, hogy adja elő neki a valós eseményeket. Meg is történik az élménybeszámoló, az írás később forrása lett a további kutatásoknak.

Magyarul 1664-ben, tehát húsz évvel az események után, de még az élők sorában lévő főszereplőknek ajánlva, jelenik meg a szerelmi sztorit feldolgozó „Marssal társolkodó Murányi Vénusz”. A szerző Gyöngyösi István, aki egyszerűen „Önagyságuk komornyikjának” mutatja be magát a címlapon. Valójában művelt gazdatiszt volt Wesselényi nádori udvarában. A versezetben megírt mű számtalan kiadást élt meg, az egész ország falta a ponyva-kiadványt. Strófáit bőven idézgették, annál is inkább, mert az egész történetet - a kor szokásainak megfelelően - a római-görög mitológia keretire építette fel. A legizgalmasabb pillanatokban a cselekmény kulcsfigurái példázatokat regélnek Jupiter, vagy más istenek tetteiről.

Ezt követően alig akadt nagy költőnk, aki ne nyúlt volna a vonzó témához. A legismertebb talán Arany János „Murány ostroma”

vagy Petőfi Sándor „Szécsi Mária” című költeménye. Móricz Zsigmond színdarabban dolgozta föl a szerelmesek történetét „A murányi kaland” címmel.

A bemutatóról írt összegzésében Schöpflin Aladár összefoglalja tulajdonképpen az egész problémakört. A fő kérdés természetese az: mit is láthatunk ebben az asszonyban? Érző szívű dámát, kalandvágyó amazont, vagy vagyonáért küzdő magányos özvegyet? A kritikus így jellemzi a helyzetet: *„A murányi kaland közismert története, Wesselényi Ferenc szerelemmel való várszerzése Gyöngyösy István óta izgatta irodalmunk majd minden nemzedékét. Nem csoda, - körülbelül az egyetlen szerelmi kaland magyar történelmi szereplők között, amit ismerünk. A magyar történelmi regényt és drámát nagy mértékben bénító szegénység az, hogy történelmeink alakjai csak mint hősök, államférfiak, hazafiak állnak tudatunkban, magánéletük dolgai, szerelmeik, családi életük részletei ismeretlenek maradtak.*

A Murányi Vénusz történetének költői feldolgozását a romantikus szemlélet nehezítette meg. A múlt század közepének költői, Arany, Petőfi, Tompa ezért nem tudtak boldogulni a témával. Széchy Máriában a hősnőt, a kardos, páncélos magyar Pallas Athénét láttak meg csupán, akinek problémája az a honleányi gond, hogy szabad-e az erdélyi párt elárulásával átjátszani Murányt a császáriak kezére. Ez a beállítás történelmileg sem igaz, Gyöngyösynél sem játszik számba-vehető szerepet. Számtalan esetet tudunk, mikor magyar főurak hazafias skrupulusok nélkül, anyagi vagy családi érdekből cseréltek pártokat. Mért kell éppen Széchy Máriából hősnőt csinálni, akit tragikus konfliktusba dönt a császárpárti Wesselényi iránti szerelem? Asszonyok ritkán politikus lények, a XVII. században még sokkal kevésbé voltak azok, mint ma.

Széchy Máriáról Móricz lehúzza a történelmi páthosz páncélját. Nem a hősnőt emeli ki benne, hanem a pompakedvelő, szerelemre vágyó fiatal szépasszonyt, aki azért úgy tud harcolni az érdekéért

és Illésházy brutális szerelmi ostroma ellen, mint a vércse. A hadi fegyvereket úgy veszi magára, mint egy báli jelmezt, maga mulat legjobban ezen a maskarán.”

Lássunk néhány példát nagy íróink műveiből. A költői vagy prózában megfogalmazott Széchy Mária történeteknek két fordulópontja van.

Az egyik dramaturgiai pillanat maga az első találkozás. Nem ismerik egymást a partnerek, és bőven van okuk a gyanakvásra. Veszélyes korban éltek. Hogyan váltanak szót, merre fordul a beszélgetés? Csak néhány percük van, sietniük kell, különben feltűnést keltenek. Bajkeverők, hitszegők bőven akadnak mindkét oldalon. Koruknak és felfogásuknak megfelelően a szerzők mást emelnek ki. A hölgyet páncélba bújtatják, a mai nőiességgel szemben éppen még több ruhát adnak rá, mint keveset. Sokféle öltözetben festik le a szereplőket, viharos időjárást idéznek fel, amely hirtelen elcsendesedik. Se szeri se száma a csodás jeleknek, a találkának helyet adó tisztást benépesítik a faunok, tündérek. Furcsamód egy valami marad meg minden meseszövésben: az, hogy milyen testtartásban folyt a beszélgetés. Ez pedig a következőképp történt: az előkelőségek leszállottak a lovaikról. Wesselényi leterítette köpönyegét. A grófnő ült, a férfi fél térdre ereszkedve adta elő tervét. Idill, amely túlélt századokat.

Gyöngyösi István így foglalja versbe a jelenetet:

Azért e' palástott az földre terité,
Édes Aszszonykáját arra le-ülteté.
Magát fél térdgyére melléje erezté,
Illyen beszédekre az nyelvét függeszté:

Boldog az az óra, mellyben láthattalak,
Sok ohajtásimra ide várhattalak,
Eösméretlen szolgád kézen foghattalak,
Eözvegy palástomon meg-szállithattalak.

Ugyanez prózában Acsády Ignác előadásában:

„Jó nagy számú cseléd kíséretében indult el Mária a várból. Elszántan tette meg az emlékezetes utat. Lenn a völgyben embereit «színes beszédével», a pataknál hagyta, maga pedig két hívével tova vágtatott. Még mindig jó lóháti menyecske volt. Egyszerre kipirult arccal állt Wesselényi előtt, ki a lódobogásra egy bokor mellől előlépett. A férfiak bámulva, meglepetten nézték a daliás asszonyt, ki, mielőtt bárki segélyére sietett volna, könnyedén leugrott a lóról s kezét nyújtotta Wesselényinek.

Nedves, harmatos volt a pázsit; a lovagias Wesselényi leterítette palástját, ráültette Máriát, maga pedig féltérdre ereszkedve foglalt helyet közelében, míg kísérőik a háttérbe húzódtak."

Szombathy Viktor (Száll a rege várról várra)még puritánabbul részletezi a történteket:

„Megjőve végre a szépséges Széchy Mária. Lóháton ügetett skófiummal hímzett zöld vadászruhában, két szobalánya vele. Dobogó szívvel sietett feléje Wesselényi, könnyedén ugrott le azonban lováról a grófnő. Wesselényi a maga köpenyét a fűre terítvén, kérte Széchy Máriát, ülne le eléje. A híres főúr fél térdre ereszkedett, úgy vallott szerelmet, kérve a magyar király számára a várat, a maga számára a szépasszony kezét.

- Jutalmad nem fog elmaradni, kegyelmes asszonyom, a várnak egyedüli tulajdonosa is te lássz!

Mária így felelt:

- Ha Isten úgy akarja, hogy a tiéd legyek, igaz szeretettel és hűséggel leszek hitvesed. Azon igyekszem, hogy velem együtt Murányt is bírhasd. De a várban hatszáz főnyi az őrség, a várkapu kulcsát minden este húgom, Illésházyné veszi magához, a katonaság eltántoríthatatlan, valamennyien az erdélyi fejedelem hűségén vannak, mert a bécsi király tőlük idegen.

Még sokáig beszélgettek, hogy s mint adhatná át Mária Wesselényinek mégis a várát, majd zálogul Mária egy hajfürtöt nyújtott át Wesselényinek, ezzel gondoljon majd reá, a távozóra, s lovára pattanva tovavágtatott Murányba."

A másik nagy fordulópont az esküszegés.

Valamelyiküknek át kellett állnia a másik oldalra, ez erkölcsi buktató. Jellemzően ez a momentum kapta a legnagyobb kidolgozottságot. Ebbe a feloldhatatlannak tűnő konfliktusba sűrűsödik az egész cselekmény. Ki fog engedni? – ez a nagy kérdés. A legtöbb változat szerint ebben viszont – ellentétben a kapcsolatfelvétellel – Széchy Mária a kezdeményező. Egyszerű gondolata támad: bilincsbe vereti Wesselényit és közli: huszonnégy órája van dönteti. Vagy átáll Rákóczihoz, vagy árulóként nyomban fejét veszik. A férfi azonban nem enged, kitart, inkább vállalja a halált, mintsem megszegje esküvését a királynak. Végül megjelenik a hóhér, már éppen hozzákezdene az ítélet végrehajtásához. Végül az asszony megtörik, és megálljt parancsol a bakónak. A Habsburgok hűségére áll, hogy ne veszítse el kérőjét.

Arany János két versszaka erről:

„De a bakó nem vág… bámul meglepetve:

Suhogó selyemben hölgyalak siet be,

Mellyen a legtisztább, a legszebb nőiség

Királyilag üli diadalünnepét.

Szenvedély-ragadtan siet a vérpadra,

Megáll a hős előtt, és szól kezet adva:

Vitéz, vedd jobbomat… csudát tesz erényed:

Pártomat elhagyom, hogy kövessek férjet."

A regényes feldolgozások mellett meg kell említeni, hogy a történészek az irodalmároktól eltérően láttatták és értékelték a hírhedt asszony tetteit. Pauler Gyula például 1865-ben így idézi fel a történteket: *„Széchy Mária, kinek ifjú éveit szerelmi kalandok és harci zaj oly változatossá és botrányosra tevék. Első férje Bethlen István volt Erdélyből, kivel hat évig élt, de midőn 1633-ban meghalt, úgyszólván már a ravatalnál viszonyt kezdett a megboldogult sógorával, a házas Zólyomi Dáviddal. Kevéssel utána Rozsályi Kun István nejévé lőn, s feltűnő viseletével egész Erdély figyelmét magára vonta. Fejcsóválva beszélék, hogy egymaga utazik, lóháton, feltekert pisztolyokkal, szablyával a nyeregfőben, béllelt süveggel fejében, nőcseléd nélkül, csupa férfiakkal."*

Acsády Ignác sokkal realistább kiindulóponttal rendelkezik. Könyve bevezetőjében megállapítja: *„A valóság Széchy Máriája szintén kiváló s jelentékeny nőalak és a történetírónak is érdemes foglalkozni életével, melyben oly megrendítően találkozik emelkedés és bukás, bűn és bűnhődés, a földi létel egész tragikuma. A legenda túlzásaiból, a költészet alkotta mondakörből kivetkőztetve, még mindig olyan érdekfeszítő, eseményekben olyan változatos és befejezésében olyan megható ez az életút, minőt csak a legnagyobb mester, a sors képes létrehozni."*

A legenda újbóli összefoglalása, irodalomtörténeti és történeti tanulságainak összefoglalása R. Várkonyi Ágnes érdeme. 1987-ben megjelent tanulmánya, „A rejtőzködő Murányi Vénus" című kötetben így foglalja össze a tanulságokat, utalva Gyöngyösi István eposzára. *„ Mikor ment végbe a Murányi Vénus utolsó metamorfózisa? Mikor lett belőle Széchy Mária? Nem több, mint gyönyörű, kacér, dévaj, csábító szerelmes és aulikus labanc asszonyság? Pontosan nem lehet megmondani. 1702-ben még voltak, akik tudták, hogy a „Marssal társolkodó Murányi Venus" Wesselényiről szól. Mikor hullott ki a nemzet emlékezetéből? De ma már nem is ez a fontos. A „Murányi Vénus" megörökítette a török kiűzésére készülő Magyarország gyötrelmes, félelmetes, kockázatos nagy próbáját. Megőrizte az európaiságba oltott magyar politikai kultúrát, e súlyos idők vállalkozó szellemét."*

***

A kötetben a hírhedt szerelmi történet két feldolgozását közöljük. Az újságíró-történész Acsády Ignác: Széchy Mária, és Petőfi Sándor: Szécsi Mária című verses elbeszélését.

2012. április

Vaja Felicián szerkesztő, Publio Kiadó

Petőfi Sándor: SZÉCSI MÁRIA

Zordon, de ragyogó lovagkor! kiégett
Piros éjszaki-fény! ujra meggyujtalak,
Képzetem fáklyája ujra meggyujt téged,
S lángodnál látszik a tündérkert újolag,
Melynek oly szép fája volt s oly szép virága:
Vitézség cserfája, szerelem rózsája! - -

Idősb Rákóczi György kétszáz esztendővel
Ezelőtt elhagyta szép Erdélyországot,
S a hitszabadságért küzdő seregével
Bátran, elszántan a magyar földre vágott;
Gömör bércei közt magas Murány vára
Rá s katonáira nyilt kapukkal vára.

Betlen szép özvegye volt, Szécsi Mária,
Ki megérkezésén ekkép üdvezelte:
"Üdvözlégy, fejdelem, Erdélynek hős fia,
Lelked rokon s Szécsi Máriának lelke.
Ugyanaz ügy köti össze lelkeinket,
Azért kezet fogni mi gátolna minket?

Itt van íme jobbom, add ide jobbodat,

Bátran szoríthatod, bátran megrázhatod:

Apám s férjem hős volt, hát sikoltásomat

Asszony létemre is hallani nem fogod.

Igy, Rákóczi bátya: most szent a frígy velem,

Barátod barátom s ellened ellenem!"

Tovább ment Rákóczi a frígykötés után,

Serege kis részét hagyván csak ott őrül.

Ha jön ellen, jőjön; csak mosolyog Murány

Rá a víhatatlan sziklai tetőrül…

Magas és meredek, fölnyúl a fellegig,

Tán még a villám is alatta születik.

Jött is az ellenség, pedig nem sokára,

A haragra lobbant császár emberei;

Őket a pártütő várnak ostromára

Vitéz Veselényi Ferenc vezéreli.

Követet nevez ki, hogy a várba menne,

S vagy megadást hozna vagy harcot üzenne.

Elindult a követ, be is bocsáttaték,

Betlen szép özvegye kérdé: mit kivánna?

"Vár kapitányával szólni óhajtanék."

'Szólj, felelt a hölgy, én vagyok kapitánya.'

Elbámult a követ, hogyne bámult volna?

Ily kapitánnyal még sohasem volt dolga.

Azután elkezdé s mondta mondókáját,

Mely röviden hangzék, csak ennyibül állott

"Megnyitjátok-e ti nekünk Murány várát?

Vagy mi magunk nyissuk meg, azt akarjátok?"

Kurta megtagadás volt a válasz érte,

Azt is gúnyos, büszke mosolygás kisérte.

Visszakullogott a követ a vezérhez,

S eléje terjeszté, kivel és mit beszélt.

Veselényi maga sem tudja mit érez?

Mijét bántja e hír: szivét-e vagy eszét?

Lelkére sötéten, sűrűn jött a felleg,

És belőle ilyen villámok löveltek:

"Ördög és boszorkány, még csak ez volt hátra,

Hogy fejkötő ellen szögezzem ágyumat;

Rá találok lépni, jó asszony, pártádra,

S majd pártáddal együtt fejed is leszakad.

Tán üres a konyhád, nincs mit kotyvasztanod,

Hogy főzőkanál helytt most a kardot fogod.

Sohasem hallotta ez asszony híremet?

Veselényi hírét, hogy így ki mer kötni?...

Holnap halvány lesz a hajnal, mert elijed,

Olyan ágyudörgés miatt fog ébredni,

S mire ő elszalad és a nap föltámad,

Murány égő romján gyujtom meg pipámat.

Hm, fegyveres asszony! furcsa, furcsa lehet,

Olyanforma tán, mint szoknyában a férfi.

Tehát amazonok csakugyan termenek,

Melyekről nem egyszer hallottam regélni?...

S mondja követem, hogy szép és ifju asszony.

Meg kell látnom, igen, meg! el nem mulasztom."

A vezérnek hosszu volt ez a nap, hosszu,

Két madár szállott rá, türelmét ostromló;

Tarka kiváncsiság és fekete bosszu,

Kerepelő szarka és károgó holló.

Végre jött az éj s ment, viradni is kezdett...

A vár tetejéről lesz szép nézni eztet.

Jött az ifju hajnal, az ékes levente,

Ragyogó szép csillag a kócsagtoll fején,

S vállán újdonat-új piros bársony mente;

Igy jött elé fényes diadalszekerén...